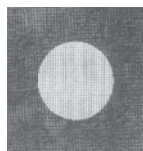

Γιατί μᾶς συμφέρει νὰ ὑποδεχτοῦμε τοὺς πρόσφυγες

Γιῶργος Φαράκλας

Οἱ πρόσφυγες δὲν εἶναι μετανάστες. Δὲν ἐγκαταλείπουν μιὰ χώρα μὲ δύσκολες συνθήκες γιὰ μιὰ ἄλλη ὅπου εὐελπιστοῦν νὰ μεγαλώσουν τὰ παιδιὰ τους κάτω ἀπὸ εὐνοϊκότερους ὅρους. Οἱ πρόσφυγες ἐγκαταλείπουν μιὰ χώρα ὅπου τὰ παιδιὰ τους πεθαίνουν. Οἱ πρόσφυγες δὲν μᾶς ἀπευθύνονται σὰν σὲ ἀνθρώπους πὺν διάγουν μιὰ πιὸ εὐκολὴ ζωὴ, ἀλλὰ σὰν σὲ ἀνθρώπους πὺν μποροῦν νὰ τοὺς σώσουν τὴν ζωὴ. Δὲν μᾶς προτείνουν μιὰ ἀνταλλαγὴ, ὅπως νὰ τοὺς δεχτοῦμε κι αὐτοὶ νὰ δουλέψουν γιὰ μᾶς. Ζητοῦν ἀπὸ μᾶς κάτι γιὰ τὸ ὅποιο δὲν ὑπάρχει ἀντάλλαγμα. Μᾶς ἱκετεύουν.

Γιατί νὰ ὑποδεχτοῦμε αὐτοὺς τοὺς ἱκέτες; Εἶναι ρεαλιστικὸ νὰ νομίζουμε πὺς οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι διατεθειμένοι νὰ θέσουν σὲ κίνδυνο τὸ βιοτικὸ τους ἐπίπεδο γιὰ νὰ προσφέρουν στὸν ἑαυτό τους τὴν ἱκανοποίησι ὅτι εἶναι γενναιοδωροὶ; Ἀπὸ τὸν Μακιαβέλλι ξέρουμε ὅτι μιὰ ρεαλιστικὴ πολιτικὴ μπορεῖ νὰ εἶναι γενναιοδωρὴ, ἀρκεῖ νὰ τὴν συμφέρει. Συμφέρει τὴν ἐξουσία νὰ ὑπερασπίζεται ἓνα μεγάλο μέρος τῆς κοινότητος πὺν ἀδικεῖται, γιὰτι οἱ ἀδικούμενοι, πολυπληθέστεροι ὄντες, εἶναι ἰσχυρότεροι.¹ Ἄλλη εἶναι ὅμως ἡ θέσι τῶν προσφύγων. Δὲν κινδυνεύουν νὰ γίνουν ἰσχυροὶ στὴν πολιτικὴ μας

* Μιὰ πρῶτη, γαλλικὴ ἐκδοχὴ αὐτοῦ τοῦ κειμένου διαβάσθηκε στὶς 27 Μαΐου 2016 στὴν «Νύχτα τῆς φιλοσοφίας», πὺν διοργανώθηκε στοὶ και ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν.

1. Νικόλο Μακιαβέλλι, *Διατριβές*, I, 16, Ἔργα, μτφρ. Τάκης Κονδύλης, Ἀθήνα: Κάλβος 1984, τ. Α', σ. 326. Βλ. Georges Faraklas, *Machiavel. Le pouvoir du prince*, Παρίσι: PUF, 1997, σ. 23 κ.έ.

κοινότητα. Κι όμως, μᾶς συμφέρει νὰ τοὺς δεχτοῦμε. Δὲν μᾶς συμφέρει, ὡστόσο, γιὰ νὰ βγοῦμε κερδισμένοι στὸ παιγνίδι τῆς ἰσχύος, ἀλλὰ τῆς ἐλευθερίας. Ἄν δὲν τοὺς δεχτοῦμε, κινδυνεύει ἡ ἐλευθερία μας.

Μπαίνοντας στὴν θέση τοῦ ἄλλου σὲ κατάσταση ἀνάγκης

Ἐνα πεδίο ὅπου ἡ θέση τοῦ καθένα δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἐπηρεάζει τὸν τρόπο σκέψης του ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐπιμέρους προοπτικές. Σὲ ἕνα τέτοιο πεδίο δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ κρίνει κανεὶς μὲ ἀντικειμενικότητα. Μποροῦμε νὰ τὸ προσπαθήσουμε διὰ τῆς «κοινῆς αἴσθησης», ἐννοώντας αὐτὴ τὴν ἔκφραση ὅπως τὴν χρησιμοποιοῦν τὰ γαλλικὰ καὶ τὰ ἀγγλικὰ, *sens commun*, *common sense*. Σὲ αὐτὲς τὶς γλῶσσες ἡ «κοινὴ αἴσθηση» δὲν δηλώνει τὴν κοινὴ στὰ αἰσθητήρια ἑνὸς ἀτόμου αἴσθηση, ὅπως στὸν Ἀριστοτέλη,² ἀλλὰ τὴν κοινὴ σὲ πολλὰ ἄτομα αἴσθηση. Μιὰ ἀντικειμενικὴ κρίση σὲ ἕνα πεδίο πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ προοπτικὲς δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ στηριχθεῖ σ' ἕνα ἔλλογο σκεπτικὸ πού ἀναγκαστικὰ δέχονται οἱ συμμετέχοντες, γιὰτὶ ἕνα τέτοιο σκεπτικὸ θ' ἀπαιτοῦσε νὰ τοποθετηθοῦμε ἀπὸ μιὰ ἀντικειμενικὰ οὐδέτερη ὀπτικὴ γωνία, ἡ ὁποία ἀκριβῶς δὲν διατίθεται. Ἴσως μπορεῖ ὅμως νὰ οἰκοδομηθεῖ μιὰ «κοινὴ αἴσθηση» πού οἱ συμμετέχοντες θὰ μοιραστοῦν. Αὐτὴ διαφέρει ἀπὸ ἕνα κοινῶς ἀποδεκτὸ σκεπτικὸ στὸ ὅτι δὲν τὴν κατακτοῦμε κάμνοντας ἀφαίρεση ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπιμέρους προοπτικὲς, γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦμε στὴν γενικὴ προοπτικὴ, πράγμα ἀδύνατο στὴν περίπτωση ἑνὸς πεδίου ἀπαρτιζόμενου ἀπὸ ἐπιμέρους προοπτικὲς, ἀλλὰ τὴν οἰκοδομοῦμε ἐναλλάσσοντας τὶς προοπτικὲς, ἤτοι μὲ τὸ νὰ μπαίνουμε ὁ ἕνας στὴν θέση τοῦ ἄλλου.

Ὁ Κάντ προτείνει μιὰ τέτοια ἔννοια κοινῆς αἴσθησης γιὰ τὴν κρίση περὶ ὠραίου. Ἡ «καλαισθησία» εἶναι, λέει, «ἕνα εἶδος *sensus communis*», «δηλαδὴ μιὰ ἱκανότητα κρίσης, ἡ ὁποία [...] λαμβάνει ὑπ' ὄψιν [...] τὸν παραστατικὸν τρόπο καθενὸς ἄλλου». Καὶ τὴν κατακτοῦμε «μὲ τὸ νὰ συγκρίνομε τὶς κρίσεις μας [...] μὲ τὶς κρίσεις τῶν ἄλλων», δηλαδὴ «μὲ τὸ νὰ μπαίνουμε στὴν θέση τοῦ κάθε ἄλλου».³

2. Ἀριστοτέλους, *Περὶ ψυχῆς*, 426 b 9 κ.έ.

3. Immanuel Kant, *Κριτικὴ τῆς κριτικῆς δυνάμεως*, μτφρ. Κώστας Ανδρουλιδάκης, Αθήνα: Ἰδεόγραμμα, 2002, § 40, Β 155 κ.έ., σσ. 222-223 (μετάφραση τροποποιημένη).

Δὲν ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ ἔννοια περὶ ὠραίου, ἂν ὅμως μπαίνουμε ὁ ἓνας στὴν θέση τοῦ ἄλλου μποροῦμε νὰ σχετικοποιήσουμε τὴν δική μας σκοπιὰ, νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψη αὐτὴ τῶν ἄλλων, καὶ νὰ οἰκοδομήσουμε ἔτσι ἓναν κοινὸ τόπο συνεννόησης.

Ἡ Ἄρεντ θεωρεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ προσέγγιση ἀρμόζει στὸ πεδίο τῆς πολιτικῆς, ὅπου δὲν ὑπάρχει μιὰ γενικὴ ὀπτικὴ ὑπεράνω τῶν ἐπιμέρους ὀπτικῶν.⁴ Αὐτὴ ἡ ἀντιμετώπιση τῆς κρίσης περὶ πολιτικῶν θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ προσδιορίσουμε τὴν σχέση μας μὲ τοὺς πρόσφυγες. Εἶναι προφανὲς ὅτι, ἂν δὲν προσπαθήσουμε νὰ μποῦμε στὴν θέση τους, δὲν εἴμαστε δίκαιοι μαζί τους. Ἀφ' ἑτέρου, ἂν δὲν τὸ κάμουμε αὐτό, δὲν ἔχουμε πολιτικὴ σχέση μαζί τους, δηλαδὴ δὲν ἀντιμετωπίζουμε αὐτοὺς καὶ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους ὡς ἐλεύθερα ὄντα. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσπαθήσουμε νὰ μποῦμε στὴν θέση τους, γιὰ νὰ ἔχουμε ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος, δεδομένου ὅτι δὲν ἀφορᾷ τὴν σχέση ἀνθρώπων καὶ φυτῶν ἢ ζώων, ἀλλ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώπων.

Ὁ Κάντ προσθέτει ὅτι, γιὰ νὰ μποῦμε στὴν θέση τοῦ ἄλλου, πρέπει νὰ ἀφήσουμε στὴν ἄκρη τὰ πάθη («θέληγτρα καὶ συγκινήσεις»)⁵. Εἶναι ὄντως εὐλογο ὅτι, γιὰ νὰ μποῦμε στὴν θέση ἄλλων ἀνθρώπων, πρέπει νὰ παραμερίσουμε τὰ πάθη τῆς δικῆς μας προοπτικῆς. Δὲν θὰ μῶ στὴν θέση τοῦ πρόσφυγα ὅσο θὰ εἶμαι ἐγκλωβισμένος στὸν φόβο μου μπροστὰ στὴν συρροὴ προσφύγων. Γιὰ νὰ δῶ τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν δική του σκοπιὰ δὲν πρέπει νὰ προσηλωνομαι στὸν φόβο ποὺ μοῦ προκαλεῖ. Ὡστόσο, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τὰ πάθη τῆς δικῆς μου σκοπιᾶς, δὲν κλείνομαι στὰ πάθη ἐν γένει, κάθε ἄλλο. Γίνομαι διαθέσιμος στὴν συμπόνοια, ἤτοι σὲ αὐτὸν τὸν πόνο ποὺ αἰσθάνομαι ἅπαξ καὶ μπαίνω στὴν θέση τῶν ἄλλων, ἐν προκειμένῳ τῶν προσφύγων, μολονότι ὁ πόνος μου εἶναι μόνον ἓνα ἀχνὸ ἀπείκασμα τοῦ δικοῦ τους.

Δὲν ἔχει νόημα νὰ θέλουμε νὰ ἀποκλείσουμε τὰ πάθη ἀπὸ τὴν προσπάθειά μας νὰ μποῦμε στὴν θέση τοῦ ἄλλου. Ὁ Ρουσσώ θεωροῦσε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη κατάσταση δὲν χαρακτηρίζεται μόνον ἀπὸ τὸ

4. **Hannah Arendt**, *Lectures on Kant's Political Philosophy*, Σικάγο: University of Chicago Press, 1982, σ. 41 κ.έ.

5. **Immanuel Kant**, *Κριτικὴ τῆς κριτικῆς δύναμης*, ὁ.π., σ. 223.

ένστικτο αὐτοσυντήρησης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν «ἐμφυτὴ ἀπέχθεια στὴν θεὰ κάθε ζωντανῆς ὑπαρξης πὸν πεθαίνει ἢ ὑποφέρει, καὶ ἰδιαίτερα τῶν σινανθρώπων μας».⁶ Ὅταν θεωροῦμε οὐσιώδεις χαρακτηριστικὸ τῆς ἀνθρώπινης κατάστασης τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία, ὅπως ἡ Ἄρεντ, διαπιστώνουμε ὄντως καὶ στὴν πολιτικὴ τὴν ὑπαρξη μιᾶς τέτοιας ἀπέχθειας. Οἱ ἐπαναστάτες πὸν δὲν ἦσαν ἄποροι δὲν χρησιμοποιοῦσαν πάντα τοὺς ἀπόρους ὡς ἐφαλτήριο γιὰ τὴν ἰσχύ τους, τοὺς συμπονοῦσαν κίολας. Ἀναμφιβόλως. Τὸ ζήτημα εἶναι μόνον ἂν ἔκαμαν καλά.

Στὴν πράξη, ὅταν ἀπολαμβάνουμε τὸ ὠραῖο, ἀπὸ τὴν σκοπιὰ μας ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν σκοπιὰ ἄλλου, δοκιμάζουμε πάθη, καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει στὴν περίπτωση τοῦ πόνου. Συν-πονῶ κάποιον ὅταν πονῶ ἀπὸ τὴν σκοπιὰ του, ὅταν συν-πάσχω, κι αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν μπαίνω στ' ἀλήθεια στὴν θέση του. Ἀντιθέτως. Ὅχι μόνον ὅλα τὰ πάθη δὲν μᾶς ἐμποδίζουν νὰ μποῦμε στὴν θέση τοῦ ἄλλου, ἢ συμπόνοια εἰδικὰ μᾶς βοηθᾶ νὰ μποῦμε στὴν θέση του. Καθὼς μάλιστα βρισκόμαστε σὲ ἓνα πεδίο, ὅπου ἡ θέση τοῦ καθενὸς ἐπηρεάζει τὸν τρόπο σκέψης του, ἐπιβάλλεται νὰ μετέχουμε τῶν παθῶν τῶν ἄλλων, προκειμένου νὰ μποῦμε στὴν πραγματικὴ θέση τους.

Ἔστω ὅτι ἐγὼ κι ἐσὺ συναντιόμαστε σὲ ἓνα πεδίο ἀπαλλαγμένο ἀπὸ πάθη. Δὲν μᾶς ἀφοροῦν οἱ προοπτικὲς καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τοποθετηθοῦμε ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ ἄλλου. Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ τοποθετηθοῦμε μαζὶ ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ λόγου. Ἐσὺ πὸν λατρεύεις τὸν ἥλιο κι ἐγὼ πὸν λατρεύω τὴν γῆ μποροῦμε νὰ συμφωνήσουμε ὅτι τὸ ἡλιοκεντρικὸ σύστημα ἀληθεύει, ὄχι τὸ γαιοκεντρικὸ, χωρὶς νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψη τίς προτιμήσεις μας. Ὅταν ἓνα πεδίο ἀπαρτίζεται ἀπὸ προοπτικὲς, τὸ «παθολογικὸ» δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἔλλογο. Τὸ ἔλλογο πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὄψη του τὸ παθολογικὸ, γιὰ νὰ εἶναι ἡ εἰκόνα του τῆς κατάστασης ἀντικειμενικὴ, δηλαδὴ γιὰ νὰ εἶναι ἔλλογο. Αὐτὸ ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν ὅταν διακυβεύεται ἡ ζωὴ, ὅπως στὸ πεδίο τῆς πολιτικῆς, στὸν ὀρίζοντα τῆς ὁποίας ἐμφανίζονται οἱ πρόσφυγες. Ἡ γῆ καὶ ὁ ἥλιος δὲν ἔχουν πάθη, οἱ ἄνθρωποι ἔχουν, καὶ τὸ πῶς σχετίζονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον συναρτᾶται

6. **Ζαν-Ζακ Ρουσό**, *Πραγματεία περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν θεμελιῶν τῆς ἀνισότητος ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους*, μτφρ. Μέλπω Ἀλεξίου-Καναγκίνη, Αθήνα: Σύγχρονη Ἐποχὴ, 1999, σ. 70, 103 κ.έ.

μὲ αὐτά. Ἐδῶ τὰ πάθη εἶναι μέσο, ὄχι ἐμπόδιο τῆς γνώσης, γιατί ἡ ἀντικειμενικὴ κρίση τῶν σχέσεων μᾶς ἀπαιτεῖ ὁ ἕνας νὰ νοιώσει τί νοιώθει ὁ ἄλλος, ὄχι μόνο νὰ σκεφτεῖ.

Ἡ Ἄρεντ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι δὲν ἀσκοῦμε ἀναγκαστικά τὴν ἱκανότητά μᾶς νὰ μπαίνουμε στὴν θέση τοῦ ἄλλου μόνον στὴν αἰσθητική, ἀλλὰ καὶ στὴν πολιτική. Ὁ πολιτικὸς λαβαίνει ὑπ' ὄψη τὴν σκοπιὰ ἄλλων, πού διέπεται ἀπὸ ἄλλες ἀξίες, ἄλλα συμφέροντα. Ἡ συν-πάθεια εἶναι πολιτικὰ ἀναγκαία. Στὴν πολιτικὴ πρέπει προφανῶς νὰ τοποθετούμαστε ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ ἄλλου λαβαίνοντας ὑπ' ὄψη τὰ αἰσθήματά του. Δὲν σκεπτόμαστε πολιτικὰ ὅταν χτυπιόμαστε μὲ τὸν ἄλλον, ἀλλὰ ὅταν κρίνουμε τὴν κοινὴ μᾶς κατάσταση, καὶ αὐτὸ ἀπαιτεῖ ὄχι μόνο νὰ σκεφτόμαστε τὴν θέση τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ νὰ μπαίνουμε σὲ αὐτήν, δηλαδὴ νὰ τὸν συμπονοῦμε.

Ἡ Ἄρεντ ἀρνεῖται αὐτὴ τὴν συνεπαγωγὴ. Φοβᾶται τὶς συνέπειες τῆς συμπόνοιας. Ἡ συμπόνοια, ὠθώντας τὸν συμπονετικὸ πολιτικὸ νὰ θεωρεῖ τὸ δικαίωμα στὴν ζωὴ πιὸ σημαντικὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα, τὸν ὀδηγεῖ, γιὰ τὴν Ἄρεντ, νὰ καταργήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτὰ στὸ ὄνομα τῆς σωτηρίας τῶν ἀπόρων.⁷ Ἡ ἀρεντιανὴ Ρεβὼ ντ' Ἀλλόν, σὲ ἕνα ἔργο ὅπου στιγματίζει τὴν πολιτικὴ χρῆση τῆς συμπόνοιας, παραδέχεται ὅμως πῶς, ὅταν ἔχουμε μπροστὰ μᾶς μιὰ «ἀνυπόφορη τραγωδία», δηλαδὴ ὅταν διακυβεύεται «τὸ θεμελιῶδες», ἡ ἴδια ἢ ζωὴ, τότε ἡ συμπόνοια δὲν ἐπιφέρει στρέβλωση τῆς κρίσης, παρὰ ἀποτελεῖ, τὸ δίχως ἄλλο, «τρόπο γνώσης».⁸ Ὅταν ὁ ἄλλος εἶναι σὲ κατάσταση ἀνάγκης, ὄντως δὲν νοεῖται ἀντικειμενικὴ πολιτικὴ κρίση χωρὶς συμπόνοια. Κι αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ στὴν περίπτωση τῶν προσφύγων.

Ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι σὲ κατάσταση ἀνάγκης διαφέρει ἀπὸ κάποιον ἄλλης τάξης, ἐπαγγέλματος, παράταξης, θρησκευματος, κι ἄς ἀνήκει σὲ τάξη, κι ἄς ἔχει ἐπάγγελμα καὶ πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ φρονήματα. Ὁ ἄλλος αὐτὸς ὑφίσταται ὡς ἄνθρωπος. Τὸ διακύβευμα τῆς ζωῆς σβῆνει ἐπάνω του τὰ ἄλλα γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπότητάς του, τὸν καθιστᾶ στὰ μάτια μᾶς ἐνσάρκωση τῆς γε-

7. **Hannah Arendt**, *On Revolution* (1963), Χάρμοντσογούρθ: Penguin, 1990, σσ. 60, 63-64, 74-75, 81, 86-87, 111.

8. **Μυριάμ Ρεβὼ ντ' Ἀλλόν**, Ὁ συμπονετικὸς ἄνθρωπος, μτφρ. Μιχάλης Πάγκαλος, Αθήνα: Ἐστία 2013, σ. 129.

νικῆς ἔννοιας ἀνθρώπου. Γιὰ τὸν Μάρξ, ὁ προλετάριος βιώνει τέτοια στέρηση μέσων ἐπιβίωσης πὸν στὸ πρόσωπό του ἐμφανίζονται ἡ ἀδικία καθ' αὐτὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄνθρωπος, χωρὶς περαιτέρω προσδιορισμό.⁹ Δὲν μπαίνω στὴν θέση ἑνὸς ἀνθρώπου πὸν βρῖσκεται σὲ κατάσταση ἀνάγκης κάμνοντας ἀφαίρεση τῆς δικῆς μου, ἀλλὰ ὄλων τῶν ἐπιμέρους προοπτικῶν. Στὸ πρόσωπό του, λοιπόν, ἡ γενικὴ ὀπτική γωνία, πὸν λείπει ἀπὸ τὸ πολιτικὸ πεδίο, ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφή μιᾶς ἰδιαίτερης ὀπτικῆς γωνίας.

Μπαίνοντας στὴν θέση τοῦ ἀνθρώπου πὸν τελεῖ σὲ κατάσταση ἀνάγκης, ἀγγίζω ἔτσι τὴν μέγιστη ἀντικειμενικότητα πὸν μπορεῖ νὰ μοῦ προσφέρει ἕνα τέτοιο πεδίο. Γι' αὐτὸ εἶναι βασικὸ ζήτημα γιὰ τὴν φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώπου νὰ μποῦμε στὴν θέση τῶν ἀνθρώπων πὸν ἀδικοῦνται ὡς ἄνθρωποι. Ἡ φιλόσοφος Σιμόν Βέιγ ἀποφάσισε νὰ γίνεῖ ἐργάτρια γι' αὐτὸ τὸν λόγο.¹⁰ Μπαίνοντας στὴν θέση τοῦ ἀτόμου σὲ κατάσταση ἀνάγκης, δὲν μαθαίνουμε πῶς εἶναι νὰ εἶσαι μέλος ἄλλης τάξης, ἄλλου ἐπαγγέλματος ἢ ἐκκλησίας, μαθαίνουμε πῶς εἶναι νὰ εἶσαι ἄνθρωπος. Ἄρνούμενοι νὰ μποῦμε στὴν θέση τοῦ ἄλλου σὲ κατάσταση ἀνάγκης, ὄχι μόνο ἀποφεύγουμε νὰ εἶμαστε δίκαιοι, ἀποφεύγουμε καὶ νὰ μάθουμε πῶς εἶναι νὰ εἶσαι ἄνθρωπος, δηλαδὴ τὴν αὐτογνωσία. Μένουμε ἐγκλωβισμένοι στὶς μέριμνες τῆς τάξης μας, τοῦ ἐπαγγέλματός μας, τῆς ἐνορίας μας, τοῦ ἔθνους μας, ἀγνοώντας τὶς μέριμνες τοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ ἄνθρωπος σὲ κατάσταση ἀνάγκης, πὸν χρειάζεται τροφή καὶ περίθαλψη γιὰ νὰ ζήσει, ἐνσαρκώνει τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ στὸν χριστιανισμό: *ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.*¹¹

Ἔχει εἰπωθεῖ ὅτι ὁ φυλακισμένος σὲ στρατόπεδο συγκέντρωσης βρῖσκεται καθ' ἑξοχὴν σὲ κατάσταση ἀνάγκης, ὅτι ἐνσαρκώνει τὴν «σκῆτη ζωή».¹² Ὁ πρόσφυγας δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ αὐτὸ. Τὸ παιδί

9. **Κάρλ Μάρξ**, *Κριτικὴ τῆς ἑγγελιανῆς φιλοσοφίας τοῦ κράτους καὶ τοῦ δικαίου*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης, Αθήνα: Παπαζήσης 1978, σσ. 29-30.

10. Βάσει τῆς ἐμπειρίας τῆς προτείνει μιὰ κοινωνία στηριζόμενη στὴν σχέση χειρωνακτικῆς ἐργασίας (**Simone Weil**, *Réflexions sur les causes de la liberté et de l'oppression sociale* (1934), Παρίσι: Gallimard, «Idées», 1955, σ. 117 κ.έ.).

11. *Ματθ.*, 25, 40.

12. Βλ. **Giorgio Agamben**, *Moyens sans fins. Notes sur la politique*, γαλλ. μτφρ. Danièle Valin, Παρίσι: Payot-Rivages, 1995.

ποὺ πνίγεται στὰ σύνορά μας εἶναι ὁ ἄλλος ὡς ἄλλος. Ἡ πολιτικὴ δὲν εἶναι φιλανθρωπικὸ ἐγχείρημα, ὅμως μιὰ ἀνίκανη νὰ τοποθετηθεῖ ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ ἄλλου σὲ κατάσταση ἀνάγκης πολιτικὴ ἀπλοῦστατα δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ κρίνει ἀντικειμενικὰ τὴν κατάσταση. Μπαίνουμε στὴν θέση τοῦ προλετάρου, τοῦ ἐκτοπισμένου, τοῦ πρόσφυγα, ὄχι μόνο γιατί συμπονοῦμε τὰ ἔμβια, ἀλλὰ γιατί μόνον ἔτσι συγκροτοῦμε τὴν κρίση μας γιὰ τὴν σχέση μας μαζί τους.

Ὅπως φαίνεται, λοιπόν, δὲν εἴμαστε δίκαιοι μὲ τοὺς ἄλλους μόνον ἀπὸ καθῆκον, ἀλλὰ καὶ γιατί ἔχουμε ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τῶν πραγμάτων μόνον ἂν μπαίνουμε στὴν θέση τους, καὶ σίγουρα μᾶς συμφέρει νὰ ἔχουμε μιὰ τέτοια εἰκόνα. Ἀλλὰ μᾶς συμφέρει νὰ μπαίνουμε στὴν θέση τοῦ ἄλλου σὲ κατάσταση ἀνάγκης καὶ γιὰ ἕναν ἄλλο λόγο. Μᾶς συμφέρει γιατί, σώζοντάς του τὴν ζωὴ, σώζουμε τὴν ἐλευθερία μας. Δὲν ὠφελεῖ μόνο τὴν γνώση μας νὰ μπαίνουμε στὴν θέση τῶν προσφύγων, ὠφελεῖ καὶ τὴν ἐλευθερία μας. Πρέπει νὰ φανοῦμε δίκαιοι μαζί τους, γιὰ νὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἐλεύθεροι. Αὐτὸ θέλω τοῦλάχιστον νὰ ὑποστηρίξω στὴν συνέχεια.

Ὁ καλὸς πολιτικὸς ὡς δίκαιος πολιτικὸς

Τί εἶναι ἡ πολιτικὴ; Γιὰ λόγους συντομίας, ἂς ἀναρωτηθοῦμε ἐδῶ τί εἶναι ὁ πολιτικὸς. Θεωρητικά, εἶναι κάποιος ποὺ θυσιάζει τὴν εὐημερία του γιὰ νὰ προωθήσει αὐτὴ τῶν ἄλλων. Ἡ ἱκανότητα νὰ ὑπερβεῖ τὸ ἰδιαίτερο συμφέρον του εἶναι τὸ γνῶρισμά του ποὺ τὸν κάνει γνωστὸ ὡς «καλὸ» πολιτικὸ. Ὁ Βροῦτος ὁ πρεσβύτερος ἐκτέλεσε τὰ παιδιὰ του, γιατί συνωμοτοῦσαν ἐνάντια στὸ πολίτευμα ἐλευθερίας ποὺ ἐγκαθίδρυε ὁ ἴδιος.¹³ Δοξάσθηκε γι' αὐτό. Ἐπειδὴ παρέβλεψε ὅτι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἐλευθερίας ἦταν τέκνα του, ἔγινε γνωστὸς ὡς καλὸς πολιτικὸς. Καλὸς εἶναι ὅποιος πολιτικὸς μπορεῖ ν' ἀποδεσμευθεῖ ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο συμφέρον του ἀκόμη κι ἂν πρόκειται γιὰ τὰ παιδιὰ του. Ἄς σημειώσουμε ὅτι ὁ Βροῦτος δὲν ὑπερέβη μόνο τὴν συμπόνοια πρὸς ἄτομα ποὺ ἀγαποῦσε, θυσιάσε τὸν οἶκο του, δηλαδή, σ' ἕναν καιρὸ ὅπου ἦσαν πρῶτα μέλος οἰκογενείας καὶ μετὰ ἄτομο, θυσιάσε κυριολεκτικὰ τὴν ζωὴ του.

13. **Τίτου Λιβίου** *Ἱστορία*, 2, 6.

Ποῦ θὰ βροῦμε ἄτομα ἱκανὰ νὰ ἀκολουθήσουν ἕνα τέτοιο πρότυπο; Ἡ ἀπάντηση τοῦ Πλάτωνα εἶναι προκλητική: μεταξὺ τῶν φιλοσόφων.¹⁴ Οἱ φιλόσοφοι εἶναι καλοὶ ὑποψήφιοι γιατί δὲν θέλουν νὰ εἶναι πολιτικοί, κι ἔτσι ἐνδέχεται, ἂν ἀναγκασθοῦν νὰ πολιτευθοῦν, νὰ μὴν ἐπιζητοῦν τὸ ἰδιαίτερο συμφέρον τους.¹⁵ Ὁ Ἀριστοτέλης, παρὰ τὶς διαφορὲς τῆς πολιτικῆς του ἀπὸ τοῦ Πλάτωνα, δὲν διαφοροποιεῖται πολὺ.¹⁶

Ὡς φιλόσοφος νοεῖται ἐδῶ ἕνας ἄνθρωπος ἀφοσιωμένος στὸ γενικό. Προφανῶς γι' αὐτὸ ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἀμερόληπτος, ἄρα καὶ δίκαιος. Αὐτὸ ὅμως φαίνεται νὰ τὸν καθιστᾷ συνάμα ἀκατάλληλο γιὰ τὴν πολιτική. Ὁ πολιτικὸς δὲν θεωροῦμε πὼς πρέπει νὰ κρατᾷ ἴσες ἀποστάσεις ἀνάμεσα στοὺς συμπολίτες του καὶ τοὺς ξένους. Ἐνῶ ὁ φιλόσοφος ὡς φιλόσοφος δὲν εἶναι δέσμιος κανενὸς ἰδιαίτερου συμφέροντος, οὔτε τοῦ δικοῦ του ἀλλὰ οὔτε καὶ τῆς πόλεώς του, ὁ πολιτικὸς θεωρεῖται καλὸς ἂν, δὲν εἶναι μὲν δέσμιος τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντός του, ἀλλὰ εἶναι ταγμένος στὸ συμφέρον τῆς πόλεως. Ὁ δίκαιος πολιτικὸς δὲν φαίνεται λοιπὸν νὰ συμπίπτει μὲ τὸν καλὸ σὲ αὐτὸ τὸ θέμα, ποῦ ἐνδιαφέρει ἄμεσα τὸ ζήτημα τῶν προσφύγων. Ὁ δίκαιος θὰ μπεῖ στὴν θέση τῶν προσφύγων, θὰ τοὺς ὑποδεχθεῖ, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ ἄμεσο συμφέρον τῆς πολιτείας του. Ὁ καλός, ὅμως, θὰ σταθεῖ μόνο στὴν θέση τῶν συμπολιτῶν του, καὶ μόνον ἂν συμφέρει αὐτοὺς θὰ ὑποδεχθεῖ τοὺς πρόσφυγες.

Ὁ δίκαιος πολιτικὸς εἶναι τότε ἀπλῶς καὶ μόνον ἕνας ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν κοινὴ ἀσφάλεια τῆς πολιτείας του ὄνειροπόλος. Ἐτσι ἄλλωστε βλέπει ὁ κοινὸς νοῦς τὸν φιλόσοφο, καὶ τώρα, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸ τοῦ Πλάτωνα.¹⁷ Ἄν ὅμως φανεῖ ὅτι συμφέρει τελικὰ τὴν πολιτεία νὰ ὑποδεχτοῦμε τοὺς πρόσφυγες, ἢ καλὴ πολιτικὴ θὰ ταυτισθεῖ ξανά μὲ τὴν δίκαιη. Τότε ὁ ἄνθρωπος ποῦ δὲν μένει προσηλωμένος στὴν ἰδιαίτερη ὀπτική γωνία του, αὐτὸς ποῦ ὁ Πλάτων τὸν ὀνομάζει «φιλόσοφος», θὰ πάψει πλέον νὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς ὁ ἀφελῆς καταστροφέας τῆς πολιτικῆς πραγματικότητας.

14. Πλάτωνος *Πολιτεία*, 473 d κ.έ.

15. Ὁ.π., 521 b.

16. Κατ' ἐξοχὴν ἠθικός εἶναι, γι' αὐτόν, ὁ ἐπιδιδόμενος στὴν θεωρία (*Ἠθικά Νικομάχεια*, 10, 7), καὶ ἠθικὴ γι' αὐτόν εἶναι ἡ ἀσκούμενη σὲ ἀτομικὸ ἐπίπεδο πολιτικὴ (βλ. 1, 3-4, 10, 9)

17. Πλάτωνος *Πολιτεία*, 487 d

Ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας μας ἐπιδέχεται πολλές ἐρμηνείες. Ὅποτεδήποτε κάποιες πράξεις ἀπειλοῦν τὴν ἐλευθερία, καθῆκον τοῦ πολιτικοῦ εἶναι προφανῶς νὰ τις πολεμήσει. Αὐτὸ τὸ συμφέρον μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ τὸ συμφέρον τῆς ἐλευθερίας, καὶ διαφέρει ἀπὸ ἄλλα. Οἱ Ρωμαῖοι θὰ εἶχαν συγχωρέσει τὸν Βροῦτο ἂν γλύτωνε τὰ παιδιά του. Ἄν ὅμως ὁ φύλακας τῆς ἐλευθερίας καταστρατηγεῖ τοὺς νόμους της, αὐτὴ κινδυνεύει. Δὲν πρέπει νὰ διαφεύγει τοῦ πολιτικοῦ ὅτι, πέρα ἀπὸ τᾶλλα συμφέροντα, ὑπάρχει τὸ συμφέρον τῆς ἐλευθερίας. Σὲ αὐτὸ βοηθᾷ ἡ φιλοσοφία, ὡς ἄσκηση ἀπο-δέσμευσης ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο συμφέρον.

Αὐτὴ ἡ σύνδεση ἀπαντᾷ τὸν κ' αἰῶνα στὸν ἀριστερὸ διανοούμενο, πὺ μπαίνει στὴν θέση τοῦ προλετάρου καὶ πολιτεύεται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Πολλοὶ ἀναλυτὲς ἔχουν ἐκτιμήσει ὅμως πῶς ὅπου πῆραν τὴν ἐξουσία αὐτοὶ οἱ διανοούμενοι ἔγιναν οἱ ἴδιοι μιὰ νέα τάξη πὺ ἐκμεταλλεύθηκε τοὺς ὑπάρχοντες ὄρους ἀνελευθερίας.¹⁸ Ἀλλὰ συνέχισαν τοὺς ἐργαζόμενους τοῦ νοῦ μὲ τοὺς διανοούμενους. Ὁ ἀφοσιωμένος στὸ γενικὸ ὑπερασπιστὴς τῶν ἀνθρώπων σὲ κατάσταση ἀνάγκης δὲν εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνταγμένο σὲ δομὲς ἐξουσίας διανοητικὸ ἐργαζόμενο.¹⁹ Στὴν νέα κυρίαρχη τάξη συγκαταλέγεται ὅμως μᾶλλον ὁ δεῦτερος (ὁ μάνατζερ, ὁ τεχνοκράτης, ὁ διευθύνων σύμβουλος)²⁰ καὶ ὄχι ὁ πρῶτος.

Ἄς κρατήσουμε λοιπὸν τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ συμφέρον τῆς ἐλευθερίας, πὺ εἶναι σημαντικότερο ἀπὸ ἄλλα, μπορεῖ νὰ ἀπαιτεῖ ὁ πολιτικός, ἀποστασιοποιούμενος καὶ ἀπὸ τὰ ὅποια ἰδιαίτερα συμφέροντα, νὰ μπεῖ στὴν θέση τῶν ἀνθρώπων πὺ τελοῦν σὲ κατάσταση ἀνάγκης. Δὲν ξέρουμε ὅμως ἀκόμη ἂν τὸν συμφέρει, ἀκολουθώντας τὸ φιλοσοφικὸ πρότυπο ἀπομάκρυνσης ἀπὸ κάθε ἰδιαίτερο συμφέρον, νὰ μπεῖ στὴν θέση ξένων σὲ κατάσταση ἀνάγκης, προσφύγων.

18. Βλ. **Milovan Djilas**, *Die Neue Klasse. Eine Analyse des kommunistischen Systems*, γερμ. μτφρ. Reinhard Federmann, Μόναχο: Kindler, 1958 καὶ **György Konrád, Iván Szelényi**, *La marche au pouvoir des intellectuels*, γαλλ. μτφρ. Georges Kassai & Pierre Kende, Παρίσι: Seuil, 1979.

19. **Jean-Paul Sartre**, *Plaidoyer pour les intellectuels*, Παρίσι: Gallimard, «Idées», 1972, σ. 53 κ.έ.

20. Βλ. **James Burnham**, *Ἡ ἐπανάσταση τῶν διευθυντῶν*, μτφρ. Τάκης Κονδύλης, Αθήνα: Κάλβος, χ.χ.έ., καὶ **John Kenneth Galbraith**, *The New Industrial State*, Βοστώνη: Houghton Mifflin, 1968.

Ἡ ἀδυναμία τοῦ πρόσφυγα

Ὅταν ἡ πλειονότητα τῶν μελῶν τῆς κοινότητάς του ἀδικεῖται, συμφέρει τὸν πολιτικό ν' ἀναδειχθεῖ προστάτης τῆς. Αὐτὸ ἰσχύει λιγότερο γιὰ τὶς ἀδικίες πού ὑφίσταται μιὰ μειονότητα. Δὲν φαίνεται νὰ ἰσχύει καθόλου δὲ στὴν περίπτωση τῶν προσφύγων, πού δὲν ψηφίζουν, καὶ μποροῦν εὐκόλα νὰ ἐκληφθοῦν ὡς ἀπειλὴ ἀπὸ ὅσους ψηφίζουν. Ἀπειλοῦν ὄντως τὴν εὐημερία καὶ τὴν ἐλευθερία μας. Οἱ δύο ἀπειλές εἶναι ὅμως πολὺ διαφορετικές, καὶ ὑπαγορεύουν ἀποφάσεις διαμετρικὰ ἀντίθετες.

Οἱ πρόσφυγες ἀπειλοῦν τὴν Εὐρώπη, ὄχι γιατί εἶναι πολλοί, οὔτε γιατί θέλουν νὰ τὴν κάνουν νὰ πληρώσει γιὰ μιὰν ἀθλιότητα γιὰ τὴν ὁποία αὐτὴ δὲν εἶναι ἄμοιρη εὐθυνῶν. Δὲν τὴν ἀπειλοῦν μὲ τὴν δύναμη ἀλλὰ μὲ τὴν ἀδυναμία τους. Δὲν μποροῦν νὰ ἐπιβάλουν τὸ δίκιο τους, μόνο ὀλοένα νὰ πεθαίνουν. Ὅμως μᾶς συμφέρει νὰ τοὺς ὑποδεχτοῦμε, ὄχι γιατί μποροῦν νὰ μᾶς ἐκδικηθοῦν ἂν δὲν τὸ κάμουμε, ἀλλ' ἀκριβῶς γιατί δὲν μποροῦν. Μᾶς συμφέρει, γιατί ἀλλιῶς κινδυνεύει ἡ ἐλευθερία μας ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τους, ἀπειλεῖται ἡ ἐλευθερία μας ἀπὸ τὸν θάνατό τους.

Ἡ συμπόνοια, λέει ἡ Ἄρεντ, εἶναι αὐτὸ πού ὀδήγησε τοὺς ἰακωβίνοους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μπολσεβίκους, νὰ ἀναστείλουν τὰ δικαιώματα. Ἄν εἶχε δίκιο, ἡ ἀπόρριψή μας τῆς συμπόνοιας θὰ μᾶς προστάτευε ἀπὸ τὸν ὀλοκληρωτισμό. Ἡ ἐμπειρία ὅμως δὲν συμφωνεῖ. Μόνον «ἄρρωστοι», λέει ὁ Μαλαπάρτε, μποροῦν νὰ ἐκτελοῦν ἀθῶους καὶ ὕστερα νὰ τρῶνε ἤσυχα τὸ κολατσιό τους κάτω ἀπὸ τὰ κρεμασμένα σώματα.²¹ Ἐτσι χαρακτηρίζει τοὺς ἐκπαιδευμένους νὰ μὴ νοιώθουν συμπόνοια στρατιῶτες τοῦ Γ' Ράιχ. Δεδομένου ὅτι τὸ Γ' Ράιχ θεωροῦσε σημαντικό τὰ μέλη του νὰ μὴ νοιώθουν συμπόνοια, ἡ ἔλλειψη συμπόνοιας ἐμφανίζεται συνυφασμένη μὲ τὸν ὀλοκληρωτισμό, καὶ τὸ λιγότερο πού μποροῦμε νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι δὲν συμφέρει τὴν ἐλευθερία.

Ἡ Ἄρεντ, ἐνῶ καταδικάζει τὴν συμπόνοια λόγῳ τῶν ἐλευθεροκτόνων συνεπειῶν πού τῆς ἀποδίδει, μᾶς ἐξηγεῖ ἡ ἴδια σὲ ἄλλο ση-

21. **Curzio Malaparte**, *Kaputt*, γαλλ. μτφ. Juliette Bertrand, Παρίσι: Denoël, «Le livre de Poche», 1946, σ. 19.

μείο τοῦ ἔργου τῆς γιατί ἡ ἀπουσία συμπόνοιας ἔχει καταστροφικὲς συνέπειες γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ὅρισμένα ἄτομα ἔσωσαν ἄλλα μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους γιατί, κατὰ τὴν ἴδια τους τὴν μαρτυρία, δὲν θὰ μπορούσαν ἀλλιῶς νὰ συνεχίσουν νὰ ζοῦν. Ἐνοιωθαν ὅτι, ἂν δὲν ἔπρατταν αὐτό, δὲν θὰ ἀνέχονταν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους, καθὼς τότε, μᾶς ἐξηγεῖ ἡ Ἄρεντ, θὰ ἦσαν καταδικασμένοι νὰ ζοῦν μὲ ἕναν δολοφόνο: τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους.²²

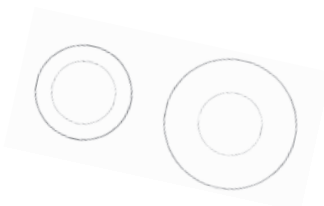
Οἱ πρόσφυγες μᾶς θέτουν, εἴτε μᾶς ἀρέσει εἴτε ὄχι, ἐνώπιον ἐνὸς διλήμματος. Καθὼς ἔρχονται νὰ πεθάνουν ἐδῶ, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ διαλέξουμε ἀνάμεσα στὴν εὐημερία καὶ τὴν ἐλευθερία μας. Εἴτε διαλέγουμε τὴν πρώτη καὶ τοὺς ἀπωθοῦμε. Εἴτε διαλέγουμε τὴν δεύτερη καὶ τοὺς δεχόμαστε. Ἡ εὐημερία μας κινδυνεύει ἂν τοὺς δεχόμαστε, ἄρα, ἂν προέχει αὐτή, πρέπει νὰ τοὺς ἀπωθοῦμε. Ὅμως, ἀπωθώντας τους, εἴτε τοὺς πνίγουμε ἄμεσα, εἴτε καταδικάζουμε ἕνα μέρος ὅσων ἐπιβιώσουν νὰ πᾶνε νὰ πεθάνουν πίσω στὰ σπίτια τους, κι αὐτὸ μᾶς καθιστᾷ δολοφόνους. Δὲν πρέπει νὰ γίνουμε δολοφόνοι, ὥστόσο, ἂν θέλουμε νὰ συνεχίσουμε νὰ εἴμαστε ἐλεύθεροι.

Ἀπέναντι στὸν πρόσφυγα, πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποκύπτουμε στὴν συμπόνοια. Εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐλευθερίας μας νὰ ὑποδεχτοῦμε τοὺς πρόσφυγες, γιατί ἀλλιῶς γινόμαστε δολοφόνοι καὶ κινδυνεύει ἡ ἐλευθερία μας, περιφρουροῦμε τὸ ἐπίπεδο ζωῆς μας ἀλλὰ θέτουμε σὲ κίνδυνο τὴν ἰκανότητά μας νὰ εἴμαστε ἐλεύθεροι. Μόνο συμπάσχοντα ὄντα εἶναι ἐλεύθερα. Μιὰ πολιτικὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἢ νὰ μὴν εἶναι ἠθικὴ. Ἄν ὅμως δὲν νοεῖται πολιτικὴ χωρὶς τὴν ἰκανότητα νὰ υἰοθετοῦμε τὴν ὀπτικὴ γωνία τοῦ ἄλλου, τότε μιὰ πολιτικὴ χωρὶς συμπόνοια δὲν ἀποτελεῖ καὶ πολιτικὴ. Γιὰ τὴν Ἄρεντ, ἡ ναζιστικὴ πολιτικὴ καταργεῖ τὶς προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς. Ὅμως ἡ ἀποκήρυξη τῆς συμπόνοιας προφανῶς δὲν εἶναι ξένη στὴν σχετικὴ καταστροφή. Ἀντίστοιχα, ἡ ἄνοδος τοῦ ναζισμοῦ στὴν Εὐρώπη σήμερα δὲν εἶναι ἀπόρροια τῆς ὑποδοχῆς τῶν προσφύγων, ὅπως πολλοὶ πιστεύουν. Εἶναι μᾶλλον συνέπεια τῆς ἀπόρριψής τους, τῆς προθυμίας νὰ τοὺς πνίξουμε. Μαθαίνοντας τὸν φόνο, ξεμαθαίνουμε τὴν ἐλευθερία.

22. Hannah Arendt, «Personal Responsibility under Dictatorship» (1964), εἰς *Responsibility and Judgment*, ἐπιμέλ.-εἰσαγ. Jerome Kohn, Νέα Ὑόρκη: Schocken, 2004, σ. 44 κ.έ.

Μπορούμε μάλιστα να προσθέσουμε ότι οι πρόσφυγες μᾶς δίνουν την θετική ευκαιρία να μάθουμε τί είναι ἄνθρωπος, ἐνῶ ὅταν ἀρνούμαστε να μποῦμε στήν θέση τους, ἀρνούμαστε ν' ἀποκτήσουμε αὐτή τήν χρήσιμη γιά τήν ἐλευθερία μας γνώση. Ὄντα χωρίς συμπόνοια εἶναι ἐκείνη ἡ «φυλή ἀρχόντων» πού ἤθελε ὁ ναζισμός να πλάσει. Ἐνα οἰονεῖ ζωικό εἶδος. Θὰ ἦσαν λύκοι γιά τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού στήν κοσμοθεωρία τῶν ἄπονων ἀρχόντων ἦσαν κατ'ώτερης φυλῆς, «ὑπάνθρωποι», δηλαδή πρόβατα, στήν θέση τῶν ὁποίων ἀπαξιῶνουν να μποῦν οἱ λύκοι. Στήν πράξη οἱ ἄπονοι ἄρχοντες εἶναι ἀξιοθρήνητοι, καθώς ὅπως λέει ὁ Μαλαπάρτε, «φοβοῦνται πάνω ἀπ' ὅλα τὰ ἀδύναμα ὄντα, τοὺς ἄοπλους ἄντρες, τοὺς ἀσθενεῖς, τίς γυναῖκες, τὰ παιδιά. Φοβοῦνται τοὺς γέροντες». Ἐχουν δίκιο πού φοβοῦνται, γιατί οἱ ἀδύναμοι τοὺς θυμίζουν ὅτι ἔχουν πάψει να μποροῦν να μπαίνουν στήν θέση τῶν ἄλλων, ὅπως πρέπει στοὺς ἐλεύθερους.

Ἄν προέχει γιά μᾶς οἱ πρόσφυγες να μὴν ἀπειλήσουν τήν εὐημερία μας, πρέπει να τοὺς ἀπωθοῦμε στοὺς Αἰγαῖο. Ἀπὸ τούτη τήν ἀποψη, ὅτι οἱ περισσότεροι ἀνήκουν σὲ ἄλλη θρησκεία ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἀπὸ μᾶς συνιστᾶ ἐπιβαρυντικό στοιχεῖο, πιὸ πολὺ δὲ ἂν ἔχουμε λόγους να πιστεύουμε πὼς οἱ συνήθειές τους ἐμπεριέχουν ἐχθρικά πρὸς τίς δικές μας στοιχεῖα. Ἄν ὅμως προέχει γιά μᾶς οἱ πρόσφυγες να μὴν ἀπειλοῦν τήν ἐλευθερία μας, τότε δὲν πρέπει να τοὺς πνίγουμε ἀλλὰ να τοὺς ὑποδεχόμαστε. Ἀκόμη κι ἂν ἔχουμε λόγους να πιστεύουμε πὼς οἱ συνήθειές τους περιέχουν ἐχθρικά γιά τίς δικές μας στοιχεῖα. Ν' ἀκολουθοῦμε τὸ πρότυπο τοῦ πολιτικού πού τοποθετεῖ τὸ συμφέρον τῆς ἐλευθερίας πάνω ἀπὸ τὰ ὅποια ἄμεσα ιδιαίτερα συμφέροντα. Γιατί δὲν μποροῦμε εὐκολα να παραμείνουμε ἐλεύθεροι ὄντας δολοφόνοι.

Βιβλιογραφία

- Agamben, Giorgio**, *Moyens sans fins. Notes sur la politique*, γαλλ. μτφρ. Danièle Valin, Παρίσι: Payot-Rivages, 1995.
- Άγεντ, Χάννα**, *Τὸ ὀλοκληρωτικὸ σύστημα*, μτφρ. Γιάννης Λάμπας, Αθήνα: Εὐρύταλος, 1988.
- Arendt, Hannah**, *Lectures on Kant's Political Philosophy*, Σικάγο: University of Chicago Press, 1982.
- , *On Revolution* (1963), Χάρμον-τσουόροθ: Penguin, 1990.
- , «Personal Responsibility under Dictatorship» (1964), εἰς *Responsibility and Judgment*, ἐπιμέλ.-εἰσαγ. Jerome Kohn, Νέα Ὑόρκη: Schocken, 2004, σσ. 17-48.
- Ἀριστοτέλους**, *Ἠθικὰ Νικομάχεια*
- , *Περὶ ψυχῆς*
- Burnham, James**, *Ἡ ἐπανάσταση τῶν διευθυντῶν*, μτφρ. Τάκης Κονδύλης, Αθήνα: Κάλβος, χ.χ.ἔ.
- Djilas, Milovan**, *Die Neue Klasse. Eine Analyse des kommunistischen Systems*, γερμ. μτφρ. Reinhard Federmann, Μόναχο: Kindler, 1958.
- Faraklas, Georges**, *Machiavel. Le pouvoir du prince*, Παρίσι: PUF, 1997.
- Galbraith, John Kenneth**, *The New Industrial State*, Βοστώνη: Houghton Mifflin, 1968.
- Kant, Immanuel**, *Κριτική τῆς κριτικῆς δύναμης*, μτφρ. Κώστας Ἀνδρουλιδάκης, Αθήνα: Ἰδεόγραμμα, 2002.
- Konrád, György, Szélényi, Iván**, *La marche au rouvoir des intellectuels*, γαλλ. μτφρ. Georges Kassai & Pierre Kende, Παρίσι: Seuil, 1979.
- Μακιαβέλλι, Νικολό**, *Διατριβές*, I, 16, Ἔργα, τ. Α', μτφρ. Τάκης Κονδύλης, Αθήνα: Κάλβος 1984.
- Malaparte, Curzio**, *Karutt*, γαλλ. μτφρ. Juliette Bertrand, Παρίσι: Denoël, «Le livre de Poche», 1946.
- Μάρξ, Κάρολ**, *Κριτική τῆς ἐγγελιανῆς φιλοσοφίας τοῦ κράτους καὶ τοῦ δικαίου*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης, Παπαζήσης, Αθήνα 1978.
- Πλάτωνος** *Πολιτεία*.
- Ρεβῶ ντ' Ἀλλόν, Μυριάμ**, *Ὁ συμπνευτικός ἄνθρωπος*, μτφρ. Μιχάλης Πάγκαλος, Αθήνα: Ἐστία 2013.
- Ρουσό, Ζαν-Ζακ**, *Πραγματεία περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν θεμελιῶν τῆς ἀνισότητος ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους*, μτφρ. Μέλπω Ἀλεξίου-Καναγκίνη, Αθήνα: Σύγχρονη Ἐποχή, 1999.
- Sartre, Jean-Paul**, *Plaidoyer pour les intellectuels*, Παρίσι: Gallimard, «Idées», 1972.
- Τίτου Λιβίου** *Ἱστορία*.
- Weil, Simone**, *Réflexions sur les causes de la liberté et de l'oppression sociale* (1934), Παρίσι: Gallimard, «Idées», 1955.

Ὁ Γιώργος Φαράκλας εἶναι καθηγητὴς πολιτικῆς φιλοσοφίας στὸ Τμῆμα Πολιτικῆς Ἐπιστήμης καὶ Ἱστορίας τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Σπούδασε φιλοσοφία στὸ Παρίσι. Ἐκτὸς ἀπὸ ἄρθρα σὲ περιοδικὰ καὶ συλλογικοὺς τόμους ἔχει ἐκδώσει τὰ ἑξῆς ἔργα: *Νόημα καὶ κυριαρχία. Νοηματικὴ συγκρότηση καὶ κριτικὴ τῆς κυριαρχίας* (Ἐστία, 2007), *«Ἀπὸ τὸ πρᾶγμα»*. *Κριτικὴ τῆς αἰτιότητος καὶ αὐτοσχέσια στὴν συγκρότηση τοῦ κοινωνικοῦ ἀντικειμένου: Δέκα δοκίμια* (Νῆσος, 2001), *Γνωσιοθεωρία καὶ μέθοδος στὸν Ἐγελο* (Ἐστία, 2000), *Θέση καὶ ἀλήθεια. Γιὰ μιὰ διαλεκτικὴ γνωσιοθεωρία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων: Ἐπὶ δὲ δοκίμια* (Κριτική, 1997), *Machiavel. Le pouvoir du prince* (PUF, 1997).

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΕΥΧΟΣ 426 ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2016 10 €

Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Γεράσιμος Κακολύρης • Émile Benveniste • Μαρίνα Βήχου • René Schérer • Βίκυ Ιακώβου • Catherine Chaliel • Γιώργος Αυγούστης • Jacques Derrida • Marie-Eve Morin • Έλενα Νικολακοπούλου • Μίνα Καραβαντά • Ελίνα Στάικου • Βάσια Τσακίρη • Άγγελος Μουζακίτης • Σπύρος Μακρής • Φίλιππος Βασιλόγιαννης • Σπύρος Τέγος • Γιώργος Φαράκλας • Γιώργος Αραμπατζής • Γιώργος Γιαννόπουλος

Επιμέλεια αφιερώματος: Γεράσιμος Κακολύρης

ΕΠΕΚΕΙΝ

Οκτώβριος Νοέμβριος Δεκέμβριος 2016, τεύχος 420

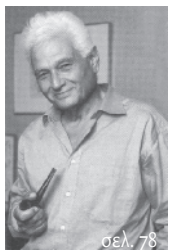
Γιώργος Γιαννόπουλος, Άνθη στο κατώφλι	σ. 4
Γεράσιμος Κακολύρης, Η πολιτική και η ηθική της φιλοξενίας	8
Émile Benveniste, Η φιλοξενία μτφρ. Μαρίνα Βήχου	38
René Schérer, Ένας άγραφος νόμος, μτφρ. Βίκυ Ιακώβου	57
Catherine Chaliier, Φιλοξενία ατόμων, φιλοξενία ομάδων μτφρ. Γιώργος Αυγούστης	62
Jacques Derrida, Η αρχή της φιλοξενίας μτφρ. Γεράσιμος Κακολύρης	78
Marie-Eve Morin, Ηθική, χώρος, φιλοξενία στον Ζακ Ντερριντά μτφρ. Γεράσιμος Κακολύρης	85
Έλενα Νικολακοπούλου, Η έννοια της φιλοξενίας στον Ζακ Ντερριντά	97
Μίνα Καραβαντά, Το απροϋπόθετο και η φιλοξενία, το απροϋπόθετο της φιλοξενίας, «Ίω πόλις», ιδού ο άνθρωπος	112
Ελίνα Στάικου, Πέρα από την φιλοξενία: Αυτοάνοσο και μητρότητα»	134
Βάσια Τσακίρη, Η άπειρη αγάπη ως εκπλήρωση του καθήκοντος: το διακύβευμα της φιλοξενίας στον Σαίρεν Κίρκεγκωρ	151
Αγγελος Μουζακίτης, Ανεστιότητα και φιλοξενία: Το παράδοξο της νεωτερικότητας	165
Σπύρος Μακρής, Η φιλοξενία στον Εμμανουέλ Λεβινάς: Ηθικές και πολιτικές όψεις	178

σελ. 57

σελ. 62

σελ. 78

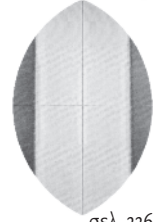
σελ. 85

σελ.153

σελ.178

σελ. 226

Φίλιππος Βασιλόγιαννης, Αλληλεγγύη και φιλοξενία	
στον πολιτικό φιλελευθερισμό	210
Σπύρος Τέγος, Εμπορικό πνεύμα και (α)φιλόξενα ήθη στον Διαφωτισμό	226
Γιώργος Φαράκλας, Γιατί μᾶς συμφέρει νὰ ὑποδεχτοῦμε τοὺς πρόσφυγες	245
Γιώργος Αραμπατζής, Φιλοξενία και εικονολογία	258

Ο **Θωμάς Φίλιος** σπούδασε Μαθηματικά και Πληροφορική στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Είναι αυτοδίδακτος φωτογράφος. Έχει παρακολουθήσει και έχει οργανώσει ο ίδιος σεμινάρια φωτογραφίας. Φωτογραφίες του έχουν δημοσιευτεί σε περιοδικά, εφημερίδες και σε εξώφυλλα μουσικών CD της ECM Records -Μόναχο Γερμανία. Έχει πραγματοποιήσει εκθέσεις φωτογραφίας στο Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης-Αθήνα, στο Φωτογραφικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, και στο Πολιτιστικό Κέντρο Γρεβενών. Έχει εκδώσει το λεύκωμα *Αισθητική Περιπλάνηση στη Βόρεια Πίνδο* με 40 ασπρόμαυρες φωτογραφίες και το eBook «*Μια Μικρή Ερωτική Ιστορία*» με 38 εικόνες. Συντηρεί μεγάλο μεγέθους ιστοσελίδα στη διεύθυνση www.thomasfilios.com. Φωτογραφίζει πάνω από 25 χρόνια, ζει στα Γρεβενά, μια μικρή πόλη στην βόρεια Ελλάδα, από όπου μπορεί και εξυπηρετεί καλύτερα τους καλλιτεχνικούς του στόχους, εργάζεται ως καθηγητής Πληροφορικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Η **Λέα Καββαδία** γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη. Σπούδασε γραφιστική, μαθήματα ελεύθερου σχεδίου. Έχει λάβει μέρος σε επιλεγμένες εκθέσεις. Έργα της βρίσκονται σε ιδιωτικές συλλογές. Ο **Γιώργος Ιωαννίδης** είναι φωτογράφος, τακτικός συνεργάτης του περιοδικού ENEKEN.

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: ΘΩΜΑΣ ΦΙΛΙΟΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΛΕΑ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

ΦΩΤΟ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ Ο **ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ**

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Γ. Θ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Το περιοδικό ENEKEN είναι ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικό εκδοτικό εγχείρημα.

Ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν, πρωτίστως, την άποψη του συγγραφέα τους.

ENEKEN, Βασ. Όλγας 55, Θεσσαλονίκη 546.41, τηλ. fax: 2310.833665,

e-mail: enenek@hotmail.com, enenekperiodiko.blogspot.com

giannopoulosgeorges64@gmail.com

για λογοτεχνικές συνεργασίεςκαι προτάσεις:

logoenenek@hotmail.com

ISSN 1107-1869

